

10-7444/283

„tiho dolazi mrak...“

1. Sa stihovima *Otona Zupančiča*, sa onim belim tkanjem koje ima toliko arije i toliko instrumente, što prodiru i što konačno osvajaju i svojim granicama i svojom slobodom, i svojim iskušenjem i svojim vrcanjem, sa tim stihovima, sa tim jezikom koji sada dolazi u naše ruke i u naše stolive, zahvaljujući izdanju Zupančičevih pesama u 54. kolu Srpske književne zadruge, — upoznao sam se neočekivano i šrapnelnim slučajnim radnostima deteta koje je davno, već sasvim davno, jedva dopirući do slovenačkog jezika, slovenački ljudi što su prognani došli u moj zavičaj 1941. godine, da tu ostanu u godinama okupacije, slepi za razlike, vidoviti za sličnosti.

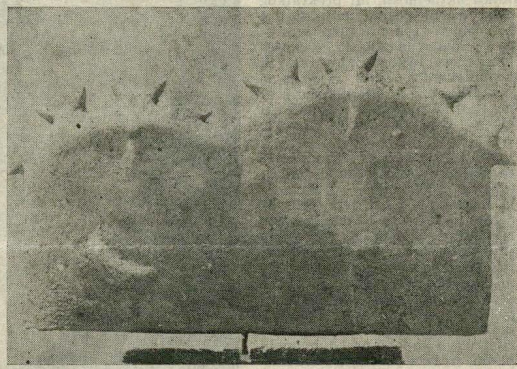
To duhovno, srodstvo, to neodoljivo poznavstvo, rekao bih, bila je prva moja propusnica u svet poezije, u himere i rasporede jednog tajanstvenog ateljea, i to je uz elegije i citatane cvrkutavosti odlučilo da uvek budem intimno sa intuicijom i logikom Zupančičevih pesama, sa njegovom malo starinskom i malo modernom artikulacijom, koja je prožeta najlepšim lirskim dahom naših vremena i koja, pošto je inkarnirala i pindarski ponos i cankerski čudno moderni zavet, — ostaje visoki ton, harmoničan i lagan što me i izvan i iznad trenutnih pesničkih gibanja drži za ruku. Kao malo dete. Kao onda, kao nekad kada je skromna učiteljica, Slovenka Julija Varl, u dvorištu moje bake, pošto još nije uhvatila sve jezičke veze i oblike moga jezika, i danas mi se čini samo meni, govorila te rafinovane, dečje pesmice *Otona Zupančiča*, za koga sam mislio da je isto toliko dete kao što sam onda i sam bio.

Taj visoki duhovni sfav, ta jasnoća i lepota dečjeg jezika, koji se onda, naginjući se prema meni, javio kao prva ubedljiva a vrlo tanana arhitektura poezije, taj napitak i taj dar došljaka, pleni me i sada, čarolijom jednog starinskog i gorštackog akcenta i toplom muzičkom simfonijom u kojoj, ponekad teonvencionalno i prekad estetski neizbrisivo, prepoznajem tolike pesme moga naroda, naših naroda. U mirnom prevodu, bez veštački rimovanih prenosa i poetičkih aluzija, u ruci Desanke Maksimović ova knjiga pesama, koja me budi, ima nešto od prividne škrčnosti i zatvorenon romantizma, pa ipak kada se krene, kada se požuri u njeno biće i njene sporazume, kada se dodivrnu pesničke funkcije svih vidova, etapa i traganja *Otona Zupančiča*, poteškoće nestaju a unutrašnji putevi postaju glatki, i puni su ozarenja...

2. U ponovnom čitanju, u obnovljenom doživljaju dela *Iva Andrića*, kao da smo sopstvenom svećarskom žurbom zaboravili mnoge njegove pesničke, izrazito pesničke trenutke, zaboravili takođe njegovu autentičnu mladličku askezu, njegov materijalni doživljaj tamnice, robovanja i samoće. Pošto je vrlo rano, još od ranih gimnazijskih dana, bio pod primstvom i na emnom spisku austrijske policije, Ivo Andrić, tek siluetirani pesnik i književnik, koji treperući poput jastike služi velike bune i bremenite događaje, nije mogao da pobegne kandžama tu policije kada je 29. jula 1914. godine objavljen rat, i kada je jedan mladić, gimnazist i pesnik, koji je možda prvi put sišao u jadranske vode, u sunčarsko školjku Splita, imao da postane sužnjen. Po apsanama i memlama Šibenika, Maribora, Zenice, Travrnika, po jednom birokratski mračnom i čedičnom austrijskom pašaluku, Ivo Andrić, prekinut u svojoj letnoj, jadranskoj viziji, opljčkan u svojoj mladenačkoj panteističkoj egzaltaciji, neodoljivo, nezadrživo postaje pesnik jednog pesništva, jednog običnog ali pesnički podignutog prizora samoće, koji se postiporno ne može tretirati kao književna doktrina i kao pesnički kulis, jer je pre

svake književne konstrukcije i mala dubine životne situacije, prožeta mrakom i brižljivo, iz sebe savladivom samocom, nisu li baš zato, i sa ove naše distance, i sa ovih estetički istraženih visoravni Andrićevih bosanskih rapsodija, neopozivi i snažni, neutaženi i pesnički vegetalni stihovi, rečenice koje je tako rano, u zbirci „Nemiri“ zapisao Ivo Andrić: „Plamsala je drhtava svetiljka i u njenom zelenkastom sjaju ja vidjeh, na staklu za kojim je ležala noć, svoje lice — i ništa do svoje rođeno lice! — kako se ljulja i podrhtava kao lice utopljenika u večernjoj rijeci. Zalud sam sklapao oči, bio sam osuđen i morao sam uvijek ponovno da gledam sebi u oči, Tako cijelu noć.“

Tako je jedno besano stanje, jedna tragična vožnja po mračnoj policijskoj zemlji, koja će kasnije postati čudnosnom zemljom njegovih pripovedaka i rapsodija, verifikovalo početnički start i onu misaonu dubinu sa kojom je Ivo Andrić mogao da ostane jedan od najnemirnijih pesnika svoga veka, bolje reći početka svoga veka. Otrgnut iz slobode pejzaža, iz slobode mladičke samoće, on je, iznad gra-

mihajlo lazarov

duojnice (keramoplastika)

danskog rasporeda emocija, iznad svake sredjenosti i klasicizma dao maha gorčini i melanholiji, koja će silinom silovitosti u i pravoj krvavoj bujici dostići svoj modernistički kontekst u pesmama Dušana Vasiljeva...

3. U grdnim i zatalasanim književnim nesporazumima kod nas, u ekscentričnom verbalističkoj pobuni mladih, u razlozičlogici novih generacija, u akademčarskoj lagodnosti davno postignutim utukanim rezultatima, često, vrlo često govori se mladićima svake književne bune i svake pojačane književne emocije, kako nemaju poštovanja za tradiciju, za vrednosti i sličnosti iz prošlosti, i kako idući „donom“ na sve ono što su stvorili ugledni i akademski etiketirani književnici zaboravljaju da porred svoje mladenačke žestine valja da imaju i jedan razvijeni dijalektički sluh za prošle i mlade književne situacije. U tom profesorskom horu, u tom didaktičnom koncertu nekoliko puta se čula i reč Velibora Gligorića, koji je, kao profesor univerziteta, i kao član mnogih književnih žirija i saveta, i nehotice ponovio sudbinu onih književnih magnata kojima se u vreme svoje mladosti tako nepoštedno rugao, a koje sada, danas i ovdje, u ime tradicionalnog bloka i univerzitetske miroćne, brani i štiti nazivom što nas poziva da se setimo, da ponovo čitamo njegove mladenačke pamflete u kojima je za Jovana Skerlića, čiji je džinovskih ramena sada kriju i on i mnogi manje zaslužni ili sasvim nezaslužni književni činovnici, pronašao i ove reči: „Skerlić je neumoran javan radnik. Njegova plodnost je mo-

že objasniti istorijsko-metodološkom kritikom koja prepričavanjem i raspoređivanjem činjenica odmaru glavne napore uma a dijalektika koja kalup jedne formule raskiva u detalje pogoda grčevita rešavanja. Studije o Jankovu Ignatoviću i Svetozaru Markoviću, glomazne po svojoj prostornosti, u impresionističkoj i intuitivnoj kritici, bez opisa i data, u sintetičkom obliku, veče ni se na male brošure. Zatim njegova konstitucija formirana u zanatlijskoj porodici, uz to ne razmežane osećajućom, mogla je da izdrži njegov propoved o radu i da on skoro umre ne napuštajući svoja predavanja...“

Bez želje da pravim naknadnu karikaturu, bez želje čak da govorim o rdjavom ukusu jednog kritičara u mladosti, smatram vrlo aktuelnim zadatakom da se onima koji su neobavešteni ili su obavješteni tendenciozno, pokazem kako nisu Egerići, Mirkovići, Vlajići, „Polja“, Ketig i drugi učinili bilo šta što bi se moglo kvalifikovati kao snagatorstvo i kao književno džangrizanje, jer neka se otvore, neka se provere sve ovakve slične brošure, „analize“ i retrospekcije da bi se videlo šta su ugledni književnici u prošlosti radili sa prošlošću, i gde

se iscrpljivala njihova ne daj bože impresionistička književna rabota.

Nismo mi generacija koja je potpuno bezdušna i nepoštućna u odnosu na književnu tradiciju i vrednosti iz prošlosti. Nismo takođe ni generacija koja u ime prošlosti treba da se izvinjava pred prošlošću!

4. Knjigu sabranih pesama *Ivana V. Lalića* „Vreme, vatre, vrtovi“ (Matica srpska, Novi Sad) karakterise pre svega zrelost jednog ukusa i zanatska čistota jednog rafinmana, koji je prividno poznat u našoj lirici, osobito građanskoj lirici Dučićevog i Rakićevog tipa, a koji, u svaštarskim oscilacijama naše današnje lirске vode, ima duboku unutrašnju otmenost, sredenost i tanaanost. To nikako ne znači da je ova lirka lišena nečeg starinski naučenog, i nečeg uvećanog iz stihova zna lektire i psihike aktivnosti koju lektira provodira. Međutim, zaslugava sabrane knjige je u tome što ona ne deluje ni kao prorocanstvo za buduću Lalićevu poeziju, ni kao emocionalni parastos onoga što je ona dala u pet ranijih knjiga.

Već dokazani izbor za reči iz logiku jedne pesme, ovdje se izražava u dobrom izboru i harmoniji cele knjige. Zato se ona čita od svoje prve do poslednje strane i zato ona ni jednog trenutka ne pada u avanturu eksperimenta i na granicu opštih mesta. Najbolje pesme je zato teško pronaći. Sve one gledaju se jedna u drugoj: čitava knjiga deluje kao dvorana sa staklima. Jedna pesma vredi kao cela knjiga, i obratno. Pa ipak, ako treba upreti prstom na najbolju poetsku visoravan ove knjige, onda je to svakako „Melisa“, poema

u kojoj se na najbolji način dodiruju organski putevi emocije i tehnički pesnički zadaci. Lalićeva reč ne ide pravo u nerv, ne galami blizu samog sluha ali poseduje verbalnu svetlost pa čak i jednu euforiju svetlosti koja ostaje posle svih njegovih legendi, bajki i vizija, i koja je rezultat podignutih snova...

*Kuda sa vama, kuda, tamne svećane
Ireci
Sto izlazite iz čela mirne noći
Iz bezdane
Iz bistrog vetra, iz čempresa, iz
iskladne tišine
Poznate lepote; kuda sa vama,
I reci*

*Ranjavo rasevetane, slepe za
Iruševine
Prošle i buduće; zar da vas bezdane
Iu bezdane
Razjedene crnim lišajima u mesu
Iu prostora
Gde pijani pacuci straha pletu
Inepravline mira?*

5. Opet ptica. Javna ptica. Ima večeri, kako bi rekao Dušan Matić... Ima večeri koje su veče toliko zora. U Knez Mihajlovoj ulici ima večeri kada se za trenutak oseća letnja medovina sunca i kada se sluti greben iz zavičaja.

Opet ptica. Javna ptica. Ptica je u vazduhu, u biću i nesanicu. Ona nosi vino do Strazilova i natrag, do tačke koja je toliko sebična, neupostena i neistražena da se ne može naći u interpunkciji bilo koje poetske lekcije. Iza nje, moderna ličnost pesnika *Milana Dedinca*, avlopućne upkupnost svake lirске pesme koja je nadživela svoj vek i koja, oslobođena kategorije veka, dolazi do nas kao otvoren plavi ponor. Nagnuti nad ponorom, mi smo u samom staklu ogledala u samoj žizi te fizike do dna gledljive prirode pesnika. Ovdje je umetnost manje jasna, verbalno stvaranje gotovo nejaklo, ali su sva sredstva izabrana poreklom i odmaklom egzistencijom pesme.

Ono more koje su drugi izabrali za svoju slobodu Milan Dedinac je preveo u svoju pticu, svoju javnu pticu koja nije bila ni slučajna ni sama, ni poražena ni pobedena, jer je više no nežnini linijama iznad gradova i ulica pripadala etici i estetici.

Opet ptica. Njegova. A snegovi i dalje veju i sumnjaju u toj ulici. U Knez Mihajlovoj...

6. Da prepoznamo čudno i kolebljivo biće pesnika, načeto porazom i krikom, ispunjeno vatrom i neodložnošću, pomaže nam lirski protokol, lirski početak *Srboljuba Mitića*, neobičnog seljaka u običnom požarevačkom selu Crljencu. Njegova lirska sveska „Veliki ružni konj“ ima svoju početničku svaštarsku notu ali svoje prave, neodoljive mirise, misterije i oksidacije. Ona je toliko legla u zemlju, u ono kopačko i argatsko osećanje beskrajne plodnosti i zvučne, gde pesme zelenila, horlorifa i bilja, da, kada se, naravno, isključi hermetički i socijalno zabremzani romantizam, postaje ličnim moralnim mestom u kome se otkriva nostalgija minulih godina ali i nešto što je zakopano u najdublje rակle sentimentalnog korena nepoznatog stabla. Mitičeva pesma se neprestano otima od pejzaža i empirije, od banalnih seoskih tema i rustikalnih veza. Ona upravo ide grdnim i toplim inatom protiv folkloru i folklorne melodije, i otuda u njoj toliko verbalne gustine kada se isključi pamćenje i kada se uhvati snoviđenje sa nemim pritiskom svih bića i pojmovna preuzetih iz seoske svakodnevice.

Iako su ovi stihovi načinjeni od tankih vlakana, oni govore, oni se pašte i muče da govore o neraspredenoj zbrci života, o dalekim maglama i neutaženim glidama jednog mladića koji neće i ne ume da bude narcis, jer su reke u koje on gleda i koje ogledaju njega — mutne, elementarne reke. Srećom za Srboljuba Mitića, njegova lirska sveska nema mondenskih ambicija, iako ponekad ustukne pred nalovom reči, pred verbalističkim nanosom botanike i meteorologije.

Predana, sva u neizvesnosti i iskrenoj detinjskoj viziji života koji treba savladivati, ova knjiga, ova poezija dugo ostaje u sluhu, i dugo hrani našu tišinu...

7. Dolazak delegacije sovjetskih književnika, a među njima i starog ukrajinskog barda *Maksimilija Rilskog* i moskovskog modernog romansera *Roberta Rođenstvenskog*, očekivao sam, o-

čekivali smo sa potajnom nadom da ćemo čuti i saznanji više o onom nezasićenom poetskom senzibilitetu koji nas sa tih meridijana, sa tih severnih dužina obasipa tako neredovno i tako nejednako, i koji, kada dopire žarištem i psihologijom, kreacijom i fosforom Pasternaka, Marine Cvetajeve, Hljebnikova, Mandelštama, i drugih, garantuje vrednost jednog bućnog subjektivnog čoveštva što nas spaja i svojim tradicionalnim asocijacijama i svojim čudnosnim električnim varnicama.

Očekivao sam, očekivali smo. Uzalud. To su bili susreti sa retorikom u kojoj je bilo iskrenosti ali i ograničene, uboge informacije. Na pitanje kakvi su uticaji, kakva su zračanja i kakvi su talasi čistote koja neizostavno izlazi iz tragičnog i nostalgijnog pesništva Marine Cvetajeve, njen mladi i prividno superiorni zemljak *Robert Rođenstvenski* odgovorio je sležući ramenima da je „ona jedva interesantna ličnost, i to utoliko ukoliko vrši uticaj na devojke i devojčice“. Tako jedan mladi ruski pesnik vrlo površno i namerno jeftino, sa jednostavnom brutalnošću iz koje se vidi da nije došao niti će moći doći do one velike, tragične žice odakle život i smrt, „nesopštivo i nesopštivo, visoko nestaju i prestaju da se osećaju kao suprotnost“, — bez pomoći emocionalnog preimućstva jedne lirskim grčem odbarene matuške ostaje u domenu verbalističke logike naslednika, u oblasti surog neshvatnja i nesporazuma...

8. Najzad smo dobili Antologiju savremene poezije za decu koja podvlači novosti i moderni pesnički šarm i koja odbija lekciju. U tome dokle doseže pedagoška poezija o odakle poezija sebično nošena sopstvenim krilima ide u više pravaca, u više zrakova dečje duše. Međutim, Antologija koja je sastavio *Voja Caririć*, u izdanju „Mladog pokolenja“, suviše je otišla u familijarnost i sentimentalnost književne čaršije, u respekt prema naviknutim pesnicima za decu, u obziravost i drugarske ustupke, pa se zato pesnički materijal ove Antologije talasa neočekivano i ne uvek adekvatno, sa vrlo promenljivim umetničkim akcentima. A da paradoksa bude veći najviše nepravde antologičar je učinio prema samom sebi: Caričeve pesme i pesme *Desanke Maksimović*, koje nalazimo ovdje, nikako nisu sa vrha njihove u nemnosti za decu. Svežinom diljanja i unuzamom dečje duše neodoljivo odukuju pesme *Aleksandra Vuča*, *Dušana Radovića*, *Arsena Diklića* i *Miće Danolića*. To su čitavi filmovi, ekstatze humora i tople reke u kojima se kupaju mlisani...

9. Odkakle te teške, pune boje, ti naftonosni valj preko godina, vezova, bakra, vizira, svile, kafiće, poderanih oblaka i palih anđela, preko legende, prividenja i istorije koja se ispašta kao što dete u groznič ispašta svoj pokomerni izlet! Sa slikama *Svetozara Samurovića* kao sa poetskom atmosferom u kojoj se uspostavlja dijalog sa ranom nekom davnom, sa ožilkom nekim nestvarnim u očima, — dolazi ta zrak nagrizene a natrpene zemlje, koja kao nafta i kao razlivena bronza teče preko platna, gotovo tapka u njemu, i onda, nemajući kuda dalje i kuda više, iz svoje pečalno gorđosti teče u naše oči, težinom svile i grehotom suviše vode.

Na tim slikama, na tim smer-nim skupocenim ramovima, jednog snegovitog, sebičnog dana januara, video sam kako se hrani prividenje anonimne lepote, što puzi svoj bog i drži svoj statični vek u vreltima, u integralnoj gospodskoj patnji, u jednog nadistorijskoj melodiji domazuka blizu zvezda i sazvežđja. Ta mudrost neočekivano natrpnih vekova nameće slikarstvu *Svetozara Samurovića* specifični žičak klasicizma. I zato umesto hvale, ove pregršt stihova, ubogih stihova koje sam sricao, spubištajući se ubedljivo snežnom Pariskom ulicom, januara 1962...

*U sveu ulazi, u sveuu noćpa,
U sveuu žičak, struna, daž,
U sveuu tako malo dana
I za noć više noći.*

*U sveuu bađema cvet,
U sveuu bez grešice greh,
U sveuu tako malo vatre,
A ipak greju
I svič
I pakuje...*

Milosav MIRKOVIĆ